

Usualasest haridusest Eesti koolides aastal 2020

Olga Schihalejev, Tartu Ülikooli religioonipedagoogika dotsent

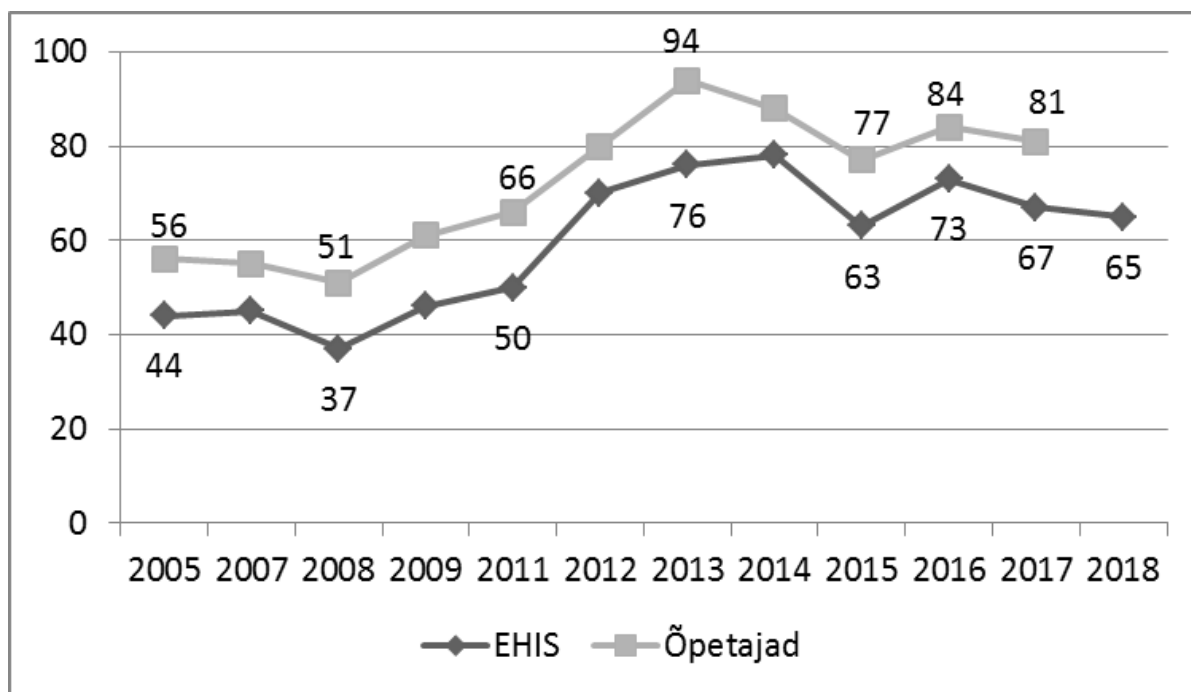
Arusaam, mis on kooli usualase hariduse eesmärk, ei ole sugugi ühemõtteline. Seda ilmestavad hästi meil toimunud vaidlused usundiõpetuse küsimuses. On neid, kes on selle tulised pooldajad ja teisi, kes on selle vastased. Selleteemalistes debattides on jäänud aga silma, et inimesed kahel pool rindejoont on tihti vaielnud erinevate asjade üle. Oponendid on vastu olnud ainele, mida tänases seadusandluses tuntakse usuõpetusena – see on ühe konfessiooni või religiooni juurde juhatav aine. Aine pooldajad on aga argumenteerinud erinevaid religioone ja maailmavaateid tutvustava, võrdleva ja kriitiliselt analüüsiva aine ehk sisuliselt usundiõpetuse vajalikkuse üle. Tõsi on seegi, et varastel 90-ndatel võis aine nii mõneski koolis olla tõepoolest üsnagi konfessionaalse värvinguga, sest mitmed õpetajad toetusid sõja-eelse usuõpetuse ideaalile ja Soome luterlikule usuõpetuse õppematerjalidele.

20. sajandi alguses olid Peeter Põllu ja Johan Kõpu usuõpetuse uuendused revolutsioonilised mitte ainult Eestis, vaid lausa kogu maailmas. Nad väitsid, et kool ei ole koht hingede päästmiseks, vaid peab tuginema parimale pedagoogilisele teadmisele ka usuõpetuses. Lisaks toodi õpetusse oikumeeniline lähenemine ning hakati õpetama maailmareligioone. Võrreldava suurusega muutus toimus ka taasiseseisvunud Eestis Pille Valgu juhtimisel, kes oli omamoodi sillaehitajaks kirikute, usuliste ühenduste, erinevate ainete õpetajate, koolijuhtide ja haridusministeeriumi ootuste vahel. Selle põhjalt töötas ta välja uue usundiõpetuse ainekava, mis on võrreldav Rootsiga, Norras, Islandil ja Suurbritannias tuntud mitte-konfessionaalse usundiõpetuse lähenemistega.

Tänaseks on Eestis oma koha leidnud ühte usku sügavuti õpetav aine **usuõpetus**, mida õpetatakse maailmavaatelistes koolides¹ ja teisalt eri religioonidega tegelev aine **usundiõpetus**, mida õpetatakse nii munitsipaal- kui riigikoolides, aga ka mõnedes kristlikes koolides. Tihti küsitakse, kui paljudes koolides ja kui palju õpilasi ainet siis õpivad. Kahjuks pole sellele küsimusele vastata

¹ Kristlikest koolidest kirjutab oma artikli sissejuhatuses Triin Käpp artiklis „Kristlike koolide roll liberaalses ühikonnas Eesti näitel.“ *Usuteaduslik Ajakiri* 73, nr 2 (2018): 89-111. [https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2018_2%20\(73\)/UA-2018-2-K%C3%A4pp.pdf](https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2018_2%20(73)/UA-2018-2-K%C3%A4pp.pdf)

sugugi lihtne². Olen teinud igal aastal järelepärimise EHIS-sse, kuid sealsed andmed ei kajasta õpilaste arvu ega ka mitte päris kõiki koole, kus ainet õpetatakse. 2018. aasta kevadel vastas 125 endist ja praegust usundi- ja usuõpetuse õpetajat ankeetküsitlusele ning ilmnes, et igal aastal on üle kümne kooli, mis EHISe andmetes ei kajastu, kuid kus antakse usu- või usundiõpetust (Joonis 1). Vaatamata mõningale ebatäpsusele, võimaldavad EHISe andmed siiski jälgida suuremaid trende.

Joonis 1. Usu- ja usundiõpetus koolides EHISe väljavõtete 2005–2018 alusel ja ainet andnud õpetajate väitel.

Nagu jooniselt on näha, kasvas koolide hulk, kus vastavat ainet antakse, aastail 2010–2013. Selle taga on muutused riiklikus õppekavas, kuhu liideti valikainena usundiõpetus ning gümnaasiumi osas kahandati kohustuslike kursuste arvu, mis omakorda andis rohkem võimalusi valikainete

² Selle keerukuse tagamaadest on kirjutatud artiklis Härm, Silja, ja Olga Schihalejev. „Isetehtud või riiklik ainekava? Gümnaasiumi usundiõpetuse õpetajate õppesisu valikud.“ *Usuteaduslik Ajakiri* 75, nr 2 (2019): 92-117. [https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2019_2%20\(75\)/H%C3%A4rm-Schihalejev.pdf](https://usuteadus.ee/wp-content/uploads/2019_2%20(75)/H%C3%A4rm-Schihalejev.pdf)

lülitamiseks kooli õppekavadesse. Nõnda tuli juurde koole, kus hakati ainet õpetama, samas mõnedes koolides muutus vaid aine nimetus – näiteks senisest aimest kultuurilugu, milles käsitleti religioone, sai aine sisule paremini vastav usundiõpetus. Hilisemate aastate mõningase languse taga on peamiselt koolide sulgemine. Nimelt 2012. aastal sai alguse ulatuslik koolivõrgu korrastamine, mis puudutab eelkõige gümnaasiumi haridust pakkuvaid koole, kus väiksemad gümnaasiumid muutuvad põhikoolideks või liidetakse suuremateks riigigümnaasiumiteks.

Enamasti õpetatakse usundiõpetust gümnaasiumi astmes, põhikoolis leiame ainet tunduvalt vähem. Põhikoolis õpetati usundiõpetust EHISE andmetel 2019/20. õppeaastal I kooliastmes vaid kuues, II kooliastmes viies ja III kooliastmes seitsmes munitsipaalkoolis. Neile lisanduvad tosinajagu kristlikku - ja waldorfkooli, kus enamasti on tegu usuõpetusega.

Siin on tõsine mõttekoht. Eestlased olevat haridususk ja uhked selle üle, et meie koolides saab hea hariduse. Mõned arvavad, et PISA testide head tulemused näitavad, et meie koolid on tasemel, teised aga kahtlevad selles. Ilmselt vastus küsimusele, kui hea meie haridus on, sõltub sellest, mida me heaks hariduseks peame. Minu arvates peaks hea üldharidus andma õpilasele aimu kõigist olulistest valdkondadest, millest üks on religioon. Samas oleks eksitav arvata, et igasugune religioonialane haridus vastab hea hariduse mõõdupuule. Seetõttu vaatlen allpool hea hariduse kolme tunnust ja seostan neid religiooniga.

Esiteks on haridus alati seotud teadmistega. Kultuuris osalemiseks on vaja tunda kultuuri aluseks olevaid baastekste, sümboliteid ja sündmusi. Salingeri, Tammsaare, Afanasjevi ja isegi Kivirähki mitmete teoste olulised kihid jäävad märkamata, rääkimata Pärdi teoste sügavuse või ka mitmete ajaloosündmuste mõistmisest. Siiski, hea haridus ei ole pelgalt teadmiste omandamine, vaid see on enamasti – see on **osalemine teadmiste loomise protsessis**. Religioon oma sügavuse, eri kihtide, vastakate tõlgendusvõimaluste ja sisemiste vastuoludega võimaldab noorel inimesel olla enamasti kui kultuuri ja teadmiste tarbija, see laseb osaleda mõistmise ja tähenduste loomises. Usundiõpetus on tund, kus tähendusloome on orgaaniliselt aines sees – kus elatud ja ametlik

usk³, erinevate religioonide, konfessioonide ja gruppide arusaamad on dialoogis, põrkumistes ja muutustes – ja just sellisena asetatakse õppijad peaaegu paratamatult teadmiste loomise protsessi keskmesse.

Teiseks, hea haridus annab oskused. Nendeks võivad olla rehendamise, joonistamise, autoremontimise oskus või ka oskus ühiskondlikes protsessides kaasa rääkida, oskus sõnastada olulisi probleeme või oma maailmavaatelisi tõekspidamisi ja palju muud. Ükski inimene ei suuda elu jooksul omandada kõiki oskusi, nõnda tuleb õppekava koostamisel alati teha keerulisi valikuid. Selliste valikute tegemist lihtsustab mõningal määral selgete sihtide olemasolu. Paljude Euroopa riikide põhihariduses on viimastel aastakümnetel toimunud usulise hariduse eesmärkides olulised muudatused. Eelkõige on toimunud nihe **kooselamiseks vajalike oskuste õppimisele**, sest ükski riik pole usuliselt homogeenne. Ka Eestis on juba sajandeid kõrvuti elanud luterlased, õigeusklikud, katoliiklased ja vanausulised, juudid ja islamiusulised, 19. sajandist on aga mitmekesisus veelgi suurem. Mitmete maailmavaadetega inimeste kooselamiseks saab aga oluliseks usuline kirjaoskus, mis on enamat kui pelk faktiteadmine – võime märgata ja analüüsida usu mustreid üksikainemete ja ühiskonna toimimises, oskus ja tahe lugupidavalt suhelda endast erineva maailmavaatega inimestega. Usulist kirjaoskust⁴ on peetud rahvusvahelistes aruteludes üheks olulisemaks vastastikkuse mõistmise arendamise ja demokraatliku kodanikukasvatuse vahendiks. Just sellele argumendile toetudes soovitatakse mitmetes rahvusvahelistes dokumentides religioonialase hariduse andmist üldhariduslikes koolides⁵.

Kolmandaks **toetab** hea haridus **inimesemaks saamisel**. Tihti on usundiõpetuse pooldajad näinud selle aine kõige olulisema eesmärgina moraalset kasvatust. Mõned on ilmselt vargselt unistanud isegi, et aine aitab lastel usuni jõuda. Pean kohe möönma, et usundiõpetus pole imeravim – ta ei

³ Sellest olen kirjutanud artiklis „Elatud usust ja õpiku usust.“ *Kirik&Teoloogia*. 05. 09 2015. a. <https://kjt.ee/2015/09/elatud-usust-ja-opiku-usust/>.

⁴ Usulisest kirjaoskusest saab lugeda minu artiklis „Usulisest kirjaoskusest.“ *Kirik&Teoloogia*. 08. 11 2012. a. <https://kjt.ee/2012/11/usulisest-kirjaoskusest/>.

⁵ nt Euroopa Komisjoni Parlamentaarse assamblee soovitus "[Recommendation 1720 \(2005\) on education and religion](#)".

tee lastest ingliseid ega tee neid ka usklikumaks⁶. Õpetajadki on selle eesmärgi suhtes pigem ettevaatlikud⁷. Ja kuigi usundiõpetus ei vasta taoliste ootustele, teeb ta midagi enam. Usundites peegeldub inimkonna aastatuhandete pikkune inimeste igatsus, püüdlus ja julgus tegeleda keeruliste küsimustega, millele puuduvad lihtsad ja lõplikud vastused. Nõnda on õpitaval ainel potentsiaali puudutada meie inimeseks olemise sügavamaid kihte ja just seeläbi utsitada meid elama tõelisemat elu, julgustada esitama enda jaoks raskeid ja olulisi küsimusi. Ilma nendeta taandatakse inimene tootva masinavärgi mutrikseseks. Mary Elisabeth Moore on luuleliselt väljendanud hariduse ja inimeseksolemise üheks oluliseks eesmärgiks oskust „tantsida erinevusega“⁸ – erinevate inimeste ja ideedega. Sellise tantsu eelduseks on kohtumine nende erinevustega ning just selleks annab usundiõpetus hea võimaluse. Ka põhikoolile mõeldud uued usundiõpetuse õppematerjalid⁹ peegeldavad just seda aspekti.

⁶ Vaata ka minu arvamustlugu „Usundiõpetuse võlud ja hirmud.“ *Postimees*. 16. 07 2015. a. <https://arvamus.postimees.ee/3263215/olga-schihalejev-usundiopetuse-volud-ja-hirmud>.

⁷ Silja Härm kirjutas oma artiklis sellest, milliseid eesmärke õpetajad ise usundiõpetuses oluliseks peavad, vaata: Härm, Silja. „Eesti gümnaasiumiastme usundiõpetuse eesmärgid õpetajate pilgu läbi.“ *Usuteaduslik Ajakiri*, 73, nr 2 (2018): 112-131.

⁸ Moore, Elisabeth. „Ethnic Diversity and Biodiversity: Richness at the Center of Education.“ Plenaarettekanne ISREV IX konverentsil Carmarthen, Wales, august 1998.

⁹ I kooliastme tööraamat Schihalejev, Olga, Nete Tutsu, Helene Toivanen, Greete Palksaar, ja Aleksandra Sooniste. *Kohtumised. Tavad, lood ja väärtused*. Tallinn: Maurus, 2016 ning EKN toel II kooliastmele ilmuv õpik Schihalejev, Olga, Merike Olt-Kleeband, ja Aleksandra Sooniste. *Kohtumised. Väärtused ja valikud*. Tallinn: Maurus, 2020.